

I polarhjältarnas fotspår på ANTARKTIS

Alla har väl sett den hyllade BBC-serien Frozen planet på SVT. Serien gav oss tittare en chans att se saker som man aldrig sett tidigare. Men det optimala är att uppleva allt på plats med egna strandhugg på Antarktis. Följ med på en segling i fotspåren på de största polarhjältarna.

TEXT: LARS-ERIC SJÖLANDER

FOTO: BRUNO HELGESSON

Sällan blir människans litenhet så uppenbar som när vi spanar in stora isberg från våra små landstigningsbåtar. Det gäller inte att komma vilse då isen är i ständig rörelse och snabbt kan täppa igen vår färd tillbaka till vårt kryssningsfartyg Fram.

Resan börjar i Argentina. Ushuaia i Eldslandet är porten till Antarktis och betraktas som världens sydligaste stad.

Staden ligger vackert inbäddad med höga snöklädda bergtoppar runt omkring. Vi hinner med ett besök

i Tierra del fuego nationalpark och en tur med det klassiska ”End of the World Train” på världens sydligaste järnväg. I Ushuaia utgår 90 procent av Antarktistrafiken under sommaren och på

vintern är det skidåkning utför som gäller.

Vi äntrar Hurtigruttens fartyg M/S Fram som är specialbyggt för att klara av förhållandena i antarktiska vatten. Allt var lugnt och stilla när vi i skymningen lämnade Ushuaia i södra Argentina och

stävade ut genom Beaglekanalen längs Eldslandets sydboksskogar och karga vulkanberg. Efter en relativt tuff överfart med närmare 17 meter per sekund ser jag Falklandsöarna närma sig. Vi lägger till i en vacker blå lagun vid Westpoint island och vi får en god promenad i solen på karga hedar

till berömda sandstensklippan Djävulens näsa. Här får vi närkontakt med mängder av albatrosser och klipphoppare, en pingvinart med gula spagettiliknande tofsar på stora tuvor av tussockgräs. Vi får ducka flera gånger när albatrosser sveper ner mot havet precis ovanför våra huvuden. Väl tillbaka till

stranden så bjuds vi på äkta brittiskt ”tea-party” med ett rejält kakalas hemma hos familjen Napier, den enda familjen som bor på ön.

I år är det 30 år sedan Falklandskriget mellan Argentina och Storbritannien startade. I historiens mest korkade ”krig” grävde argentinarna

På Falklandsöarna fick vi närkontakt med albatrosser och klipp hopparpingviner på stora tuvor av tussockgräs.

I pingisturneringen gällde det att kunna gunga ikapp med vågorna. Kineserna vann förstås med alla tre på pallen.

Vi spanar på en enkel stenkoja på ön Paulet som skeppsbrutna män från Otto Nordenskjölds expedition övervintrade i år 1903 sen deras fartyg Antarctic krossats av isen.

Utanför ön Paulet kryssar vi runt med gummibåtarna i en labyrint av isflak. Vi ser orädda pingviner på isflak och i vattnet simmande lekfullt upp och ner som delfiner.

Vi bjuds på äkta brittiskt "tea-party" med ett rejält kakkalas hemma hos familjen Napier, den enda familjen som bor på ön Westpoint island på Falklandsöarna.

Snabbfakta om Antarktis

- ✓ Antarktis är en kontinent som täcker tio procent av jordens yta, vilket betyder att den är större än Europa eller Australien.
- ✓ Den lägsta temperatur som uppmätts i världen noterades vid Vostokstationen på Antarktis: -89,2 grader. Men under kryssningarna till Antarktiska halvön ligger temperaturen mellan -5 och +12.
- ✓ Antarktis är extremt torrt, så till den grad att kontinenten formellt sett är en öken. Den årliga nederbörden uppgår till i snitt 166 mm.
- ✓ 98 procent av kontinenten är täckt av en ismassa som i genomsnitt är 1,6 km tjock.
- ✓ Antarktis saknar bofast befolkning, men mellan 1000 och 1500 personer bor på de olika forskningsstationerna.

Minus 89,2 grader har noterats vid Vostok

Mer

Krav på turismen.

De fartyg som tar besökare hit följer ett strikt regelverk som bland annat bestämmer hur många som får landstiga samtidigt (100 personer). På MS Fram dammsugs kläder och ryggsäckar innan någon får gå iland. Syftet är att hindra främmande mikroorganismer från att överföras till den känsliga miljön.

>> ned tiotusentals trampminor runt huvudorten Port Stanley, av plast så att de inte skulle gå att hitta. Där ligger de än, vi tar bilder utanför taggtråden, mot en underbar sandstrand som inte får beträdas.

På Falklandsöarna vilar den relativt okände svenske äventyraren Lars-Eric Lindblad. Han grundade expeditionskryssningar kring Antarktis på 1960-talet. Mycket av ekoturismen har utvecklats i hans kölvatten. En ö är även uppkallad efter honom i Antarktis.

Efter ett par dygn på öppet hav når vi ön Sydgeorgien som ligger en halv ocean österut från Kap Horn räknat mitt i södra Atlanten. Nu är vi i själva utkanten av Antarktis. Om Antarktis har något förlovat land som lockar mer så är det Sydgeorgien.

Till skillnad mot den istäckta kontinenten Antarktis så är den

En stor weddellsäl markerar sitt revir.

nordligare Sydgeorgien isfri runt kusterna och högt upp bland bergen under sommaren. Sydgeorgien, som är lite större än Gotland, är svårt att slå när det gäller djur och naturupplevelser. Kontrasten mellan den karga naturen och rikligheten på fåglar och djur tycks gränslös. Här har fåglar och djur funnit en fristad för fortplantning i en annars iskall del av jordklotet.

Allt levande på land är beroende av havets rika skafferi. Och det är

krillen som är basfödan, ett några centimeter stort kräftdjur som gör alla mätta, från enorma valar till små stormsvalor.

Sydgeorgien har stått i fokus i exploaterandet av Antarktis rikedomar. Först kom säljägarna i slutet av 1700-talet. I början av 1900-talet var pälssälarna i stort sett utrotade. Då var redan nästa utrotning på gång av val. Det blev en masslakt. Totalt dödades 1,25 miljoner valar som valkokerierna tog om hand om på Sydgeorgien. Pälssälarna har återhämtat sig snabbt på grund av färre valar (de kunde frossa i krill) och kan i dag räknas till över tre miljoner.

I dag står valfångststationerna och rostar. På de gamla rostiga fabriksområdena trängs sjöelefanter, pälssälar och förvildade renar som norrmännen tog hit. Det blir de sista renar vi ser på ön – det har

beslutats att de skall bort då de inte tillhör öns naturliga fauna.

Vi ankrar upp i Fortuna Bay. Alla samlas på nedre däck där gummistövlar och flytvästar finns att låna. Vi checkar ut med våra legitimationsbrickor runt halsen. Säkerheten är viktig och ingen får bli lämnad kvar. Vi är första båten i land och en av expeditionsledarna snitslar snabbt en bana av röda flaggor.

Jag börjar gå försiktigt genom kolonin av sjöelefanter och pälssälar som påminner om solturister på en sandstrand. Plötsligt gör en pälssäl ett utfall och visar sina vassa tänder. Hanarna är aggressiva mot alla inkräktare och vaktar orubbligt sitt revir på stranden. De är som sjölejon – upp på fenorna och rör sig snabbt.

De ståtliga gulorange färgade kungspingvinerna däremot är mest

nyfikna. De skulle nog vilja men vågar inte riktigt sträcka ut en vinge och skaka hand med turisterna. Det är en skog av vajande minglande frackar så långt man kan se. Bland dessa syns bruna och ludna kungspingvinungar som är totalt orädda för oss, snacka om tillit.

Tomas Sniegion från Lund är med på turen. Han är med som turist men gör också ett inslag för tjeckisk tv om kryssningen.

– Naturen är mäktig och man lär sig att vara mer ödmjuk och tänka mycket mer än bara på sig själv, säger Tomas.

Senare på dagen går en del av oss iland igen och vandrar härifrån till spökbyn, den övergivna valfångststationen Stromness. Det är en sträcka på 5,5 kilometer. Uppför det branta bergspasset rör sig sakta ett lämmeltåg av pustande polarturister i identiska blå jackor med rederiets

logga på. På andra sidan passet bär det fort nedåt bland sten och grus.

Vår vandring följer sista etappen av sträckan som upptäcktsresanden Sir Ernest Shackleton och hans män gjorde över öns mäktiga fjäll och glaciärer till räddningen i det då bebodda Stromness, 1916, för att hämta hjälp och rädda sina skeppsbrutna män från Elefantön, strax norr om Antarktiska halvön. Detta efter att hans fartyg Endurance frös fast och sjönk där. Han seglade i en ombyggd livbåt 100 mil över ett av de stormigaste haven på jorden. De kom fram till

Här har fåglar och djur funnit en fristad för fortplantning i en annars iskall del av jordklotet.

Stockholmarna Kristina Lindstedt och Kent Karlssons höjdpunkt var julaftonsfirandet i den gamla valfångarkyrkan i trä i Grytviken.

>> den södra och obebodda kusten av Sydgeorgien och var tvungna att korsa ön till fots, cirka tre mil, för att komma till valfångststationen Stromness. Denna resa var en fantastisk bedrift!

På julafton tar vi oss till den enda orten på ön, Grytviken. Här finns ett valfångarmuseum med en replik av Shackletons livbåt och resans enda ”turistfälla” – en souvenirbutik där de få bosatta arbetar. Nästan alla besökare köper något, då det är kanske enda chansen på resan att shoppa i Antarktis. Vykort har en strykande åtgång och stämplarna med motiv från ön går varma. Här finns en poststation men räkna med snigelpost, vykortet kommer kanske hem ett halvår senare.

Kent Karlsson och Kristina Lindstedt från Stockholm gillar äventyr och blev helt förtjusta i Grytviken. –Höjdpunkten på resan var när vi firade julafton med julsånger i den gamla enkla valfångarkyrkan i trä, säger de. Då ön saknar träd kom kyrkan prefabricerad med båt från Norge. Norrmännen hade konceptet långt före Ikea.

Gravarna skvallrar om vilken verksamhet som bedrivits. Här vilar också Shackleton som hastigt dog här i en hjärtattack några år senare under en ny expedition. Vi skålar för ”The boss” vid hans grav under en känslösam stund bland snorande sjöelefanter och revirhävande pälsälar. Shackleton gillade whisky så vi håller en skvätt på hans grav samtidigt som vi säger några väl valda ord. Vi är på väg till vårt sista äventyr på Sydgeorgien, för den här resan. Vi går in i Drygalskifjorden. De

En av världens mest sällsynta och orädda rovfåglar – den streckade caracaran.

höga spetsiga och snö-beklädda bergen speglar sig i det stilla fjordvattnet medan kaptenen sakta men säkert manövrerar sig längre in i fjorden i riktning mot glaciären.

Kaptenen tar oss nästan ända fram till den mäktiga iskanten på glaciären där vi får bevittna ett par rejäla kalvningar.

Vi lämnar Sydgeorgien för att stäva mot Antarktiska halvön. Två dygn på öppet hav utan antydning till land längs horisonten.

Däremot har vi ständigt olika fåglar att skåda. Albatrosser, stormfåglar och antarktiska petreller som sveper fram och tillbaka i hög hastighet runt båten. Ingen behöver vara sysslolös. Föreläsningar om natur, djur, geologi och polarexpeditioner varvas med eftersnack i fartygets cafeteria.

Fartyget är utrustat med restaurang, bar, gym, pingisbord och två bubbelpooler på däck men här finns vare sig spelautomater, nattklubb eller kasinon.

– Andra kryssningar säljer insidan av fartyget medan vi säljer allt det vackra utanför som vi med våra snabba mindre båtar kan komma i närtkontakt med, berättar kapten Rune Andreassen på Fram.

Mer läsning

- **Cool Antarctica.** Fakta, bilder och information om researrangörerna. www.coolantarctica.com
- **Lonely Planet.** Snabbfakta på nätet och möjlighet att köpa den utmärκτη guideboken om Antarktis. www.lonelyplanet.com/antarctica
- **Polarforskningssekreterariatet.** www.polar.se, skriver om reglerna för vistelser i Antarktis.
- **Wikipedia.** Fullmatat med fakta och en samling länkar för den som vill läsa mer om den globala uppvärmningens effekter på Antarktis.

Turism
År 2008 kom 40 000 turister till Antarktis. Turistresor hit har funnits sedan 1960-talet. Den första turistexpeditionen leddes av svenske Lars-Eric Lindblad, 1966.

Resan handlar om äventyr, komma i närtkontakt med djur och natur och att komma hem med lite mer kunskap om denna avlägsna del av världen.

Petri Itälahti, från Finland, som har lagt jobbet åt sidan i ett år för att resa runt i världen med sin fru.

De som vågar sig på ett dopp får ett diplom att ta med sig hem som intyg på att man har badat i Antarktis.

Fram tar 250 passagerare och de kommer från Tyskland, England och våra nordiska grannländer. Men den absolut största gruppen ombord är från Kina som uppgår till närmare 50 personer.

– Resan handlar om äventyr, komma i närtkontakt med djur och natur och att komma hem med lite mer kunskap om denna avlägsna del av världen, berättar Petri Itälahti, från Finland, som har lagt jobbet åt sidan i ett år för att resa runt i världen med sin fru.

Nutida polarfarare visar sig vara ett naturintresserat och påläst släkte, som ofta finner en albatross lika spektakulär som en sjöelefant eller en kungspingvin.

De få bofasta på denna frusna kontinent är de forskare som är stationerade där förutom tusentals kejsarpingviner och weddelsälar förstås. Efter den långa turen från Sydgeorgien så känns det skönt att stå på landbacken igen när vi besöker en av de äldsta stationerna i området, den argentinska Orcadas base på en ö norr om Antarktiska halvön – inte långt från Elefantön där Schackeltons män var strand-satta. Basen ligger lågt på ett näs och här kände man till och med av tsunamin 2004 vilket gav ett mindre vågsvall. Vi hinner också

De få bofasta på denna frusna kontinent är de forskare som är stationerade där.

Upptäcktsresanden Ernest Shackleton gillade whisky så vi håller en skvätt på hans grav och säger några väl valda ord.

med ett besök på Great wall, en kinesisk station i närheten. Här fanns en helt nybyggd träningshall för badminton och basket. På båda ställena var det lång kö för att få en stämpel från stationen i passet.

Framåt sen eftermiddag lägger fotografkollegan Bruno Helgesson och jag oss i utomhusjacuzzin bland välgörande ånga och bubblor, helt tagna efter dagens kringkryssande i mäktig magisk antarktisk natur.

Kineserna ombord bjöd in till ping pong-turnering. Utöver motståndaren på andra sidan bordet gällde det också att gunga ikapp med vågorna. Vem vann? Kina förstås med alla tre på pallen. Frågan är om ens J-O Waldner i bästa form hade hjälpt?

Valar är nyfikna djur. Det förenklar valskådandet i dag. Men förr underlättade det istället slakten av djuren. Jag är inne i hytten när jag plötsligt hör ett vrål i högtalaren. Valar om styrbord.

Från hyttfönstret ser jag två valar simma jäms med båten. De är nära, mycket nära. Bjässarna visar sig vara vikvalar.

Dagen efter seglar vi söderut utanför den Antarktiska halvön vilken sträcker sig från Antarktis centrum mot Sydamerikas sydspets och är 1 300 kilometer lång. Här kan temperaturen komma upp till åtskilliga plusgrader och med isfria områden under sommaren (december). Vi sätter kurs mot Antarctic Sound, som även kallas isbergsallén. Detta område är av stort historiskt intresse och när man står framme i fartygets för känner man samma hisnande känsla av spänning och äventyrlust som upptäcktsresanden gjort i hundratals år före oss.

En isklädd bergstopp var målet för de som ville pröva på hiking och få lite motion.

Plötsligt hörs ett vrål i högtalaren. Valar om styrbord! Från hyttfönstret syns två vikvalar simma jäms med båten. De är nära, mycket nära.

”...inte komma vilse då isflaken är i ständig rörelse och snabbt kan täppa igen vår färd tillbaka.

>> Antarctic sound är uppkallat efter den svenska polarforskaren Otto Nordenskjölds fartyg Antarctic. Kolossala isberg möter oss som driver upp ifrån de stora is-shelferna längre söderut.

Det är mäktigt att se alla dessa isberg segla förbi, en syn man inte kan bli mätt på. All denna is i många blå nyanser och alla märkliga formationer som skulpterats av vindar.

Utanför ön Paulet kryssar vi stilla runt med gummibåtarna i en labyrinth av isflak i alla upptänkliga former och färger. Vi ser pingviner på isflak och i vattnet. De uppträder som delfiner – de simmar lekfullt upp och ner i vattnet ivrigt letande efter krill.

Antarktis ger perspektiv på många sätt. Sällan blir människans litenhet så uppenbar som när vi spar in stora isberg från små landstigningsbåtar. Det gäller att inte komma vilse då isflaken är i ständig rörelse och snabbt kan täppa igen vår färd tillbaka till Fram.

På Paulet häckar tiotusentals adelpingviner vid lämningarna av den primitiva stenkoja som 20 skeppsbrutna män från Otto

Totalt 1,25 miljoner valar dödades under masslakten i början av 1900-talet. I dag står valfångsstationerna och rostar. Och pälssäl har tagit över.

En kinesisk Antarktisentusiast.

Nordenskjölds expedition övervintade i år 1903, efter att deras fartyg Antarctic krossats av isen.

Även moderna fartyg kan hamna i trubbel. M/S Explorer f.d Lindblad Explorer var ett litet kryssningsfartyg, som 2007 förläste efter att ha kolliderat med ett isberg i vattnen utanför Antarktis. Det var aldrig någon fara och alla ombordvarande räddades.

Vi seglar tillbaka norrut och in i den enorma krater som utgör innanmätet på Deception Island.

Zodiakerna tar oss in till den norska valstationen Whalers bay, Antarktis största valfångstby på sin tid.

En ensam orädd hakremspingvin möter upp. En lätt dimma av kondenserat vatten och en stick-

ande lukt, svavel, skvallrar om den aktiva vulkanen under oss. Plötsligt hör jag ett tjoande. Vid den svarta stranden med golvvärme står några tappra passagerare redo att ta ett dopp i ishavet. Ivrigt påhejade av expeditonsledare utmanar de varandra att doppa sig.

– Ingen njutning men en härlig och uppfriskande upplevelse, menar de passagerare som vågade.

Belöningen är ett diplom att ta med sig hem som intygar att man har badat i Antarktis.

– Nu tillhör jag ”The Antarctic Swim team” – en exklusiv klubb, säger min fotografkollega Bruno Helgesson stolt.

Fram ankrar upp i Yankee harbour och dess naturliga hamn som använts av tidiga amerikanska säljägare, därav namnet. Vi tar oss ner till zodiaken som ligger och guppar startklar. Det är ingen sjö och vi skjutas bekvämt fram till stranden. Det som lockar är kolonierna av tusentals häckande åsnepingviner, däremot inte lukten. Vi uppmanas att hålla minst fem meters avstånd till djuren (men om du sitter ner och en nyfiken pingvin

kommer fram på egen hand, är det okej).

Pingvinerna behöver inte oroa sig för landlevande rovdjur. Antarktis är isbjörnsfritt men däremot så finns det fåglar, labbar, som fräckt flyger in och norpar de små ludna ungarna. I vattnet finns det leopardsäl och späckhuggare som gärna kalasar på pingviner.

Senare på dagen gör vi några misslyckade försök att göra ett strandhugg vid Brown Bluff på Antarktiska fastlandet. Det blåser

lite för mycket för gummibåtarna

– Vi fick inte chansen att sätta foten på Antarktis fastland men jag är mer än nöjd ändå trots att kryssningen kostar runt 50 000 SEK, säger Tomas Sniegton.

Vi lämnar Antarktis frystorkade skönhet bakom oss. Det erkänt stormiga Drakes sund och två dygns segling tillbaka till Sydamerika ligger framför oss. Men sjösjukeplåster blir ingen storsäljare i fartygets butik då överfarten sker utan starka vindar och höga vågor. När vi passerar Kap horn är det nästan vindstilla.

Res till Antarktis – korta fakta

Antarktiska halvön: Den här klippiga och storslagna delen av Antarktis har kontinentens mildaste klimat och ett överraskande rikt djurliv med valar, pingviner, sälar och stor variation av sjöfåglar.

Säsong: November till mars, när det är sommar i Antarktis.

Klimatpåverkan: Enligt utsläppskalkylatorn atmosfair.com orsakar flygresan Köpenhamn-Buenos Aires tur och retur utsläpp av 8 840 kilo koldioxid som kostar cirka 2 040 kronor att kompensera.

Resepotek att ta med: Skydd mot sjösjuka. Piller eller plåster är en smaksak. Solglasögon och solskyddskräm.

Garderob: Resväskan bör innehålla främst vinterkläder men även lite sommarkläder. Det brukar bli ett par övernattningar i Buenos Aires. Kläder från skidgarderoben hemifrån duger gott. Passagerarna på Fram får en vind- och vattentät anorak och lån av gummistövlar när vi gör strandhugg. Dansskor är onödiga – det är ingen dans eller disco ombord.

Säkerhet: En Antarktiskryssning hör till det tryggaste man kan göra. Men pälssäl och sjöelefanter kan attackera om man blir för närgången och deras bett är farliga på grund av bakteriefloran.

KRYSSNING I ANTARKTIS

Olika typer av resor
■ Antarktis kan upplevas på olika sätt. Antingen ombord på ryska isbrytare som tar dig djupt in i packisen, till stora lyxiga kryssningsfartyg som inte gör några landstigningar alls. Kryssningen i artikeln med Hurtigrutens MS Fram till Falklandsöarna, Sydgeorgien och Antarktis kan ses som ett mellanting. Fartyget är byggt, och isklassat, för färder i arktiska miljöer och har samtidigt bra service, fina hytter och hög kvalitet på mat och dryck. Merparten av kryssningarna till Antarktiska halvön, Falklandsöarna och Sydgeorgien utgår från Sydamerikas sydspets, antingen Ushuaia i Argentina eller Puerto Williams i Chile.

Rabatter!
För samtliga resor gäller att hålla utkik efter boka tidigt rabatter eller "sista minuten"-resor.

De ordnar resor – och så mycket kostar det:

■ **Hurtigruten** är inte bara norska kusten. Expeditionsfartyget MS Fram gör kryssningar i Antarktis som varierar i längd från 10 till 19 dagar. Priset startar på 44 000 kronor, exklusive flygresor, för en 10-dagarskryss. www.hurtigruten.se

■ **Svenska Polar Quest** har ett flertal kryssningar i Antarktis, med isbrytare eller små expeditionsfartyg. Prisexempel: 10 dagar till Antarktiska halvön på fartyget Ocean Nova startar på 58 500 kronor per person i dubbelhytt, exklusive flygbiljetter. www.polarquest.se

■ **Jambo Tours** erbjuder den, enligt egen utsago, första resan någonsin som kombinerar flyg och kryssning i Antarktis. Fördelen med upplägget är att överfarten på Drakepassagen undviks. Pris från 89 335 kronor. Inklusive flyg, men flygskatter på 3 300–4 100 kronor tillkommer. www.jambotours.se

■ **Polar Cruises** är välrenommerad och har såväl isbrytare som femstjärniga expeditionsfartyg i sitt Antarktisutbud. www.polarcruises.com

■ **Quark Expeditions** har också både isbrytare och lyxigare fartyg i katalogen. Erbjuder många olika kryssningar i Antarktis, den längsta är 32 dagar. www.quarkexpeditions.com